

ISTE'DOD – BADIY IJOD ASOSI

Umurova Guzal Hotamovna

*Samarqand davlat chet tillar instituti professori
filologiya fanlari doktori*

Annotatsiya: Mazkur maqolada iste'dod va uning voqelanishi haqida ma'lumotlar berilgan. Iste'dodning mohiyati, uning lug'aviy ma'nolarining izohi bayon qilingan. Bundan tashqari iste'dodning turlari, uning ma'nodoshlari tahlilga tortilgan.

Kalit so'zlar: iste'dod, talant, qobiliyat, layoqat, ijodkor, bunyodkorlik, milliy ruh.

Ijodiy jarayonning ko'plab ishlangan va ayni paytda, qat'iy xulosalar qilinmagan noyob muammolari ko'p. Buning boisi, har bir shaxs (ijodkor)ning o'ziga xos va takrorlanmas olam ekanligi bo'lsa, ajab emas. Shunday qiziqarli, ko'p qirrali, murakkab muammolardan biri – iste'dod va talantdir.

O'zbek tilining izohli lug'atida "Iste'dod – ijodiy qobiliyat, layoqat, talant"; "Talant – katta qobiliyat, iste'dod" deb ta'riflangan. "Qobiliyat" – "biror ishga qobillik, yaroqlilik layoqat" va ikkinchi ma'nosi "iste'dod, talant" tarzida qayd qilingan.

Demakki, "Qobiliyat" ham, "Iste'dod" ham, "Talant" ham bir-biriga ma'nodosh so'zlar qabilida tushuntirilgan, deyarli farqlanmagan. Yozuvchi O'tkir Hoshimov ham "Daftar hoshiyasidagi bitiklar" (T., "Sharq", 2009) asarida talant va iste'dodni bir xil mazmundagi tushunchalar sifatida ishlatadi.

U "Hayotning boshqalar ko'rmagan tomonini ko'rish – talant. Haqiqiy iste'dod boshqalar ko'rmagan narsani topadi va o'sha "narsa" insonni, xalqni, boringki, jamiyatni qayoqqa boshlashi mumkinligini tasvirlab beradi" (225-bet), deb yozadi. Ikkinchi bir o'rinda "talant" tushunchasini shunday "tiriltiradi":

"No'noq haykaltarosh tirik odamni shohsupagacha chiqarib qo'ysa ham o'likka o'xshaydi.

Haqiqiy haykaltarosh o'lik jondan yasagan haykal tirikka o'xshaydi. Talant degani shu!" (242-b).

Demak, O'tkir Hoshimov talant va iste'dod deganda, asar qahramonlariga "jon ato etish", ya'ni ularni tirik insonlarga aylantirishni tushunadi. Bu "tirik inson" boshqalarga o'xshamagan tarzda kashf qilingan bo'lishi va o'zining mazmuni bilan kitobxonni ezgulikka yetaklashi lozimligini asosli ta'kidlaydi.

Xo'sh, iste'dod tug'ma bo'ladimi yoki u hayotiy faoliyat davomida qo'lga kiritiladimi? degan savolga O'tkir Hoshimov ishonch bilan "... Ijodkor bo'lish uchun eng avvalo iste'dod kerak. Iste'dodni esa yolg'iz Alloh beradi" (261-b)

deydi. Bu mulohazani esda qoladigan tarzda rivoyat bilan asoslaydi:

“Chekka qishloqlardan birida ikki qadrdon do‘st bo‘lgan ekan. Ikkovlari bir ko‘rpada tepkilashib, bir adirda mol boqib voyaga yetibdi.

Yigit yoshiga kirganda ikkovlari poyi-piyoda, chorig‘ni sudrab, katta shaharga yo‘l olibdi. Katta o‘qishga kiribdi. Taqdir taqazosini qarangki, ikkovlari sohibjamol bir qizni sevib qolibdi. Taqdir taqazosi bilan do‘stlardan biri kattagina amaldor, biri esa shoir bo‘lib yetishibdi. Taqdir taqazosini qarangki, qiz amaldorni tanlabdi. Shoir hijron alamida yonib, she‘rlar bitibdi. Dovrug‘i olis-olislarga ketibdi.

Shoir baribir shoir-da! Tili o‘tkir, so‘zi keskir bo‘ladi. Sobiq do‘sti-yu, sobiq sevgilisi kelib qolgan davralarda “do‘st”ni chandishdan o‘zini tiyolmas ekan. Kunlardan birida ayol bunday kamsitishlarga chidolmay, aytibdi: - Menga, qara! Seni shoir qilgan men bo‘laman!

Menga bo‘lgan muhabbating seni shoir qildi. Agar men bo‘lmasam, sen shoir bo‘lmas eding! Qachongacha erimni kalaka qilasan?

Shoir javob qilibdi:

- To‘g‘ri, men senga bag‘ishlab ko‘p she‘rlar yozdim. Ammo sening muhabbating hammani shoir qilishga qodir bo‘lsa, nega yoningda o‘tirgan to‘nka shu paytgacha shoir bo‘lmadi?

...Aytishlaricha bu ulug‘ Ozarbayjon shoiri Samad Vurg‘un ekan”.

Bu fikrlar bilan O‘. Hoshimov iste‘dodning yombi oltindek yaxlitlashishi va o‘tkir (keskir)ligiga asos beradigan mehnatni tamoman rad etmaydi; balki “Chinakam” ijodkor bo‘lish uchun odamda iste‘dod”dan tashqari “bilim, mehnat, hayot tajribasi, izlanish va albatta... Vijdon bo‘lishi kerak...”(239-b.)ligini ta’kid qiladi. Iste‘dod egasining “Qalbi qog‘ozdek oppoq, qog‘ozdek lovillab yonadigan odamdangina chinakam adib chiqishi”(223-b)ni uqtiradi.

“Iste‘dod” qobiliyatlar yig‘indisidan iborat bo‘ladi va uning egasi, muayyan sohaning ustasi, komil “piri” darajasiga ko‘tariladi. Sohaning har qanday qiyinchiligini ilm va tafakkur bilan hal etadi; bugungi holati va darajasini yanada yaxshilaydi, boyitadi. Jamiyatning talabiga muvofiqlashadi, boshqalar tomonidan ochilgan dunyoning sifatiga amal qiladi va shuning shukronasi bilan yashaydi. Millatning e’tiborini o‘ziga qaratadi. Minglab odamlarga xos xislatni o‘zida tashiydi.

Shuni alohida ta’kidlash lozimki, qobiliyat ham, iste‘dod ham, talant ham, daholik ham Allohning inoyatidir. Shu xislat egalarining mehnatlariga yarasha yaratilgan mo‘jizakorlikdir.

Xullas, qobiliyatli va iste‘dodli insonlarsiz, talant va daholarsiz jamiyat ham, insoniyat ham istiqbolini yarata olmaydi. Istiqlolimizning kamoloti ham, Prezidentimiz asoslagan 2017-2025-yillarda O‘zbekistonni yanada

rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi ham, xalqimizning baxt va omadi ham ana shunday odamlarga, ularning ko'plab yetishuviga bog'liqdir.

ADABIYOTLAR

1. Расулов А. Бадиийлик – безавол янгилик. – Т.: “Шарқ” нашриёт – матбаа акциядорлик компанияси бош таҳририяти, 2007.
2. Султон Иззат. Адабиёт назарияси. – Т.: Ўқитувчи, 2005.
3. Умуров Ҳ. Таҳлил чизгилари. – Т.: Muharrir, 2013.
4. О'tkir Hoshimov. Daftar hoshiyasidagi bitiklar. – Т., “Sharq”, 2009.
5. Шарафиддинов О. Биринчи мўъжиза. – Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1979.